

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ЧЕРКАСКА ВАЛЕРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 351: 338.43

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана здобувачем шляхом самостійної підготовки наукових досліджень до захисту.

Опоненти:

доктор наук з державного управління, професор
ДАЦІЙ Надія Василівна,
Поліський національний університет,
професор кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління;

доктор наук з державного управління, старший
науковий співробітник
ДРАГАН Ірина Василівна,
Інститут демографії та проблем якості життя
НАН України, старший науковий співробітник
відділу методології сталого розвитку;

доктор наук з державного управління, професор
АНТОНОВА Людмила Володимирівна,
Чорноморський національний університет імені
Петра Могили,
професор кафедри обліку і аудиту.

Захист відбудеться «06» червня 2024 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Світлана МОРОЗ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток аграрного сектору та його державне регулювання є взаємопов'язаною сукупністю організаційного, економічного, політичного, правового, соціального державного забезпечення для формування та розвитку сприятливого середовища та підприємницького типу стійкого відтворення з метою задоволення потреб країни в харчових продуктах і у вироблених товарах з сільськогосподарської сировини. Через механізми державного регулювання вона реалізується у аграрному секторі економіки.

Необхідність створення в аграрному секторі механізму державного регулювання в Україні містить систему заходів на систему економічних відносин, з місця і ролі впливає у цьому секторі в цілому в ринковій економіці, і принципових перехідних особливостей в Україні зокрема.

Розвиток аграрного сектора та його державне регулювання покликане виконувати функції, що стоять перед державою. В умовах сучасного ринкового господарства держава має ряд функцій стимулювання виробництва та його зростання щодо соціального захисту населення в аграрному секторі та забезпечення якості життя. На чий відповідальності лежить забезпечення всього необхідного для нормального функціонування ринкової конкуренції, захист законних прав громадян та бізнесу, а також допомога державним органам адаптуватися до змін невідповідностей ринкового права в аграрному секторі, у якому беруть активну участь у державній діяльності.

Система суміжних галузей у державному регулюванні розвитку аграрного сектору та високорозвинені країни комплексно охоплюють всі соціальні та економічні аспекти сільського господарства. Державний контроль за розвитком за цінами та надходженнями від аграрного сектору, бюджетними фінансами, кредитами, експортно-імпортний контроль, стабільності ринку сільськогосподарської продукції, податковий контроль, контроль за земельними відносинами, підтримка господарств фермерів з несприятливими кліматичними умовами, підтримка наукового та технологічного розвитку, підтримка фермерів у соціальному забезпеченні є нагальними та сучасними.

Визначення місця держави й обґрунтування механізмів її впливу на розвиток аграрного сектору були в центрі уваги класиків економічної науки Дж. Гелбрейта, Дж. Кейнса, А. Маршала, Ф. Хайєка, П. Хейне та інших. Серед вітчизняних вчених, які займаються вдосконаленням теоретико-методологічних питань державного управління, найбільш відомими А.Г.Бабенко, Н.В.Білецька, О.М.Бородіна, А.Д.Діброва, В.В. Єщенко, І.Й.Малий, Т.І. Олійник, О.Г. Шпикуляк та інші. Пошук нових практичних та теоретико-методологічних підходів щодо розвитку державного регулювання аграрним сектором з урахуванням знань та набутого передового зарубіжного та вітчизняного досвіду, що накопичений економічною наукою, зумовив актуальність даної роботи.

Визначенню місця та ролі держави у державному регулюванні аграрного сектору була прикута увага таких учених, як П.Т. Саблук, Г.М. Калетнік, О.М. Шпичак, Б.Й. Пасхавер, О.Г. Шпикуляк та інші. Але в сучасних умовах широкомасштабної військової агресії росії проти України, постійних змін законодавства виникає необхідність глибшого обґрунтування теоретичних засад державного впливу на функціонування аграрного ринку.

Разом з тим, незважаючи на достатньо велику загальну кількість робіт з проблем державного регулювання розвитку аграрного сектору України, потребують вирішення наукові питання щодо умов посилення глобалізації, уточнення принципів та змісту державного регулювання щодо розвитку аграрного сектору, запровадження методологічних підходів щодо розвитку системи державного регулювання аграрного сектору, розроблення методичних засад щодо планування обсягу коштів з бюджету на розвиток сільського господарства України, розвитку концептуальних напрямів щодо розвитку аграрного сектору та його державного регулювання, удосконалення інституційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору України, визначення організаційно-інституційного механізму державного ціноутворення на продукцію аграрного сектору України, удосконалення моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Потреба в теоретичному, методологічному та практичному вирішенні окреслених завдань підтверджує актуальність дисертаційної роботи, її важливість, наукову новизну, зумовлює мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, апробацію і практичне впровадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи, яка виконувалась навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темою: «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних, організаційних механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Мета й проблеми дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Відповідно до мети поставлені такі **проблеми**:

- уточнити зміст та принципи державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- дослідити особливості розвитку державного регулювання аграрного сектору України;
- узагальнити зарубіжний досвід державного регулювання розвитку

аграрного сектору України;

— розробити методологічні підходи формування системи державного регулювання розвитку аграрного сектору України;

— обґрунтувати методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору;

— визначити методику планування потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва України;

— здійснити діагностику сучасного стану державного регулювання розвитку аграрного сектору України;

— запропонувати концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України;

— удосконалити інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора України;

— визначити організаційно-інституційний механізм державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору України;

— розвинути підхід до формування державної аграрної політики України;

— удосконалити моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Об'єкт дослідження – процес управління аграрним сектором економіки.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Методи дослідження. Теоретичною базою дослідження були праці українських і зарубіжних учених, наукові дослідження в галузі державного управління, законодавчі та нормативно-правові акти, що встановлюють правові й організаційні засади суспільних відносин у системі державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження, як синтез, аналіз, наукова абстракція - при уточненні категоріально-понятійного апарату дослідження; порівняльний і статистичний аналіз, логічне узагальнення та групування – при типізації форм і моделей аграрного сектора, а також оцінюванні ефективності їх застосування в зарубіжних країнах та Україні; системно-структурний аналіз – при розробці концептуальних засад розвитку аграрного сектора; структурної декомпозиції – при розподілі функцій і завдань держави та бізнесу аграрного сектора; економіко-математичне моделювання – при розробці пропозицій та формуванні стратегічних напрямів розвитку аграрного сектора; конфігурацій, кореляційний, регресійний та дискримінантний аналіз – при визначенні оптимальних напрямів удосконалення взаємовідносин аграрного сектора.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України; аналітичні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України; аналітичні

огляди Світового банку, Європейського інвестиційного банку та інших міжнародних фінансових організацій; результати наукових досліджень із питань державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, методичних і науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

уперше:

— обґрунтовано методичний підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектору: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства;

— обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства;

— обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій, які передбачають захист національних інтересів та врахування необхідності інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору, що дозволить гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку; пріоритетний розвиток виробництва та реалізація експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище;

удосконалено:

— класифікаційні ознаки складових елементів механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору за рахунок визначення сукупності

заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектора;

—систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного механізму фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів;

—методику механізму планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських організацій та диференціюванні, за рахунок застосування принципів: перерозподілу ризиків всередині інтеграційної структури (організаційно-господарський механізм), диверсифікація виробництва, зростання реалізації (за рахунок збільшення обсягів випуску продукції), узгодження дій в виробничій та маркетинговій діяльності, механізму залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування регіональної інтегрованої корпоративної структури аграрного сектора;

—інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності, за рахунок інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання, формування і розвиток інфраструктури ринку, приватизація державної власності, що забезпечить спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з територіальними громадами та агробізнесом;

—організаційно-інституційний механізм державного ціноутворення на продукцію аграрного сектору, за рахунок державних закупівельних інтервенцій: створення біржі з проведення державних закупівельних інтервенцій, розширення переліку найменувань сільгосппродукції, що надходить до державного фонду, коригування системи застави як необхідної умови участі в конкурсі і наступних торгах, що сприятиме державному регулюванню на демократичних засадах та прозорості прийняття рішень;

—підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва,

вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування;

дістали подальшого розвитку:

— понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом доповнення та уточнення змісту понять, а саме: поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму;

— підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління (форсайт, дорожнє картування), за рахунок консолідування зусиль органів державної влади, бізнесу, територіальних громад, що забезпечить: реалізацію пріоритетних аграрних програм, формулювання цільової спрямованості розвитку території, виділення бюджетних коштів за окресленими напрямками;

— принципи до застосування механізму реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора, а саме: покращення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування аграрних ризиків, формування економічного стимулювання користувача (власника) землі щодо раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення, розвиток біржового ринку, запровадження фінансових та інших інструментів на ринку сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти), що забезпечить інтенсифікацію бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Практичне значення одержаних результатів. Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик і рекомендацій. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органами державного управління на національному й регіональному рівнях, підприємствами, громадськими організаціями.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України під час розроблення інституційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності (довідка від 13.07.2018 № 38-11-16/17105). Пропозиції щодо підходів до формування моделі реалізації державного

регулювання розвитку аграрного сектора використані Київською міською державною адміністрацією у процесі реалізації міських цільових програм з розбудови міста у 2019-2022 роках (довідка від 28.12.2022 № 064-5360). Кіровоградською обласною державною адміністрацією використано пропозиції щодо формування організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору (довідка від 20.07.2018 № 22-29/553/03).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, які отримані в ході проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно. У працях, що опубліковані в співавторстві, особистий внесок зазначено у переліку наукових праць автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження були представлені та пройшли апробацію на науково-практичних форумах, а саме: «Наука: teoria i praktyka 2017» (Пшемишль, Польща, 2017), «Новини на научния прогрес 2017» (Софія, Болгарія, 2017), «Přední vědecké novinky 2017» (Прага, Чехія, 2017), «Proceedings of academic science 2017» (Шеффілд, Велика Британія, 2017), «Wschodnie partnerstwo 2017» (Пшемишль, Польща, 2017), «Strategiczne pytania światowej nauki» (Пшемишль, Польща, 2018), «Бъдещите изследвания 2018» (Софія, Болгарія, 2018), «Věda a technologie: krok do budoucnosti -2018» (Прага, Чехія, 2018), «Modern scientific potential 2018» (Шеффілд, Велика Британія, 2018), «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» (Харків, Україна, 2018), «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків, Україна, 2018), «Європейський вимір реформування публічного управління в Україні» (Київ, Україна, 2018), «Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики» (Київ, Україна, 2019), «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків, Україна, 2019).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 41 наукових працях, загальним обсягом 36,3 обл.-вид. арк. (34,8 обл.-вид. арк. належить автору), зокрема у 1 авторській монографії, 4 статтях у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 17 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав із напряду, з якого підготовлено дисертацію, 14 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи – 373 сторінок комп'ютерного набору. Дисертація містить 7 таблиць на 5 сторінках, 22 рисунків на 19 сторінках, додаток на 8 сторінках. Список використаних джерел містить 365 найменувань на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з напрямками, програмами і темами наукових досліджень. Сформульовано мету і завдання дослідження, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено апробацію основних положень.

У першому розділі – *«Науково-теоретичні засади механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України»* – уточнено сутність та принципи державного регулювання розвитку аграрного сектору України; визначено особливості розвитку державного регулювання аграрного сектору України; використано зарубіжний досвід державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

До найважливіших економічних факторів, що визначають стабільність і розвиток аграрного сектору, відносяться потреби народного господарства в цілому і окремих територій в певних видах сільськогосподарської продукції з урахуванням їх специфіки, географічного положення сільськогосподарського виробництва. Окремі економічні фактори мають найбільш сильний вплив на нестійкість сільськогосподарського виробництва. Перш за все, це нестійкість цін в умовах ринкової економіки, що залежить від кон'юнктури ринку. Цей фактор впливає на нестійкість доходів в аграрному секторі.

До інших економічних факторів відносяться структурні і фінансові деформації, необхідність державного регулювання, перш за все, структурних проблем. Здійснення корінних галузевих і регіональних, структурних зрушень, створення сучасної ринкової інфраструктури, що є довготривалою проблемою перехідної економіки. Серйозною причиною для реформування державного регулювання аграрного сектора є його низька монополізація в порівнянні з іншими галузями економіки. У зв'язку з цим аграрна сфера потребує захисту своїх інтересів від високо монополізованих галузей промисловості, перш за все, в результаті посилення диспаритету у взаємовідносинах сільського господарства з галузями промисловості. Держава як основний інститут регулювання суспільної діяльності людей покликана координувати і балансувати взаємовідносини між суб'єктами економічних і суспільних відносин, забезпечувати цілісність, життєздатність і безпеку суспільства. Одночасно саме держава виступає виразником і знаряддям здійснення національних інтересів, захищає права особистості, сім'ї, суспільства в цілому. Державне регулювання виконує також важливі функції консолідації суспільства, забезпечуючи механізми узгодження інтересів різних суб'єктів економічної та політичної діяльності, запобігаючи і нейтралізуючи можливі соціальні конфлікти.

Ряд систем утворюючих функцій, що забезпечують єдність економічного простору, держава виконує завжди. Це пов'язано перш за все з регулюванням грошового обігу, прав власності, підтримування правопорядку, зовнішньоекономічних відносин, забезпечення національної безпеки, захисту навколишнього середовища та ін. В умовах ринкової економіки до числа систем

утворюючих відносяться також функції забезпечення конкуренції, регулювання монополій, захисту прав споживачів, виробництва суспільних благ та тощо. Державне регулювання розвитку аграрного сектору як цілісна система включає основні напрямки, принципи, суб'єкти та об'єкти і механізм регулювання (рис. 1). Для здійснення процесу державного регулювання розвитку аграрного сектору можуть використовуватися нормативно - правова та організаційно-розпорядчі форми.

Теорія державного регулювання еволюціонувала з розвитком ринку. При цьому можна виділити чотири основних теоретичних напрямки: меркантилізм, класична економічна теорія, кейнсіанство і монетаризм. Точкою відліку зазначених теорій державного регулювання є визнання того, що конкурентна ринкова економіка функціонує в автономному режимі, на основі закладених в ній функцій саморегулювання і саморозвитку. Хоча кордону саморегулювання різні економічні теорії визначають по-різному. Головна умова ефективного функціонування ринкової економіки, що визнається всіма науковими течіями, полягає в її стабільності, яка досягається на основі рівноваги макропропорцій і, в першу чергу, сукупного платіжного попиту і виробленого національного продукту.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини. Вона реалізується через систему державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Державне регулювання полягає в системі заходів централізованого впливу держави (організаційно-адміністративних, законодавчо правових і економічних), в комплексному і взаємообумовленому впливу його державних і регіональних органів на основні елементів ринку - попиту і пропозиції, умов реалізації, включаючи ціни, якість товарів, ринкову інфраструктуру, конкуренцію та інше.

Непрямі методи державного регулювання аграрного сектору передбачають створення умов для зацікавленості як товаровиробників, так і споживачів в реалізації намічених державою завдань. Вони спираються в основному на товарно-грошові відносини, визначають «правила гри» в ринковому господарстві та впливають на економічні інтереси. Державне регулювання розвитку аграрного сектору базується на засадах, кожен з яких передбачає конкретний зміст, наявність механізмів їх реалізації.

Рис. 1. Система державного регулювання аграрного сектору

Особливої уваги з боку державного регулювання розвитку аграрного сектору вимагають цілі і задачі: забезпечення продовольчої безпеки країни (її можна вважати досягнутою, якщо частка вітчизняної продукції в загальному обсязі продажів на ринку становить по зерну не менше 90%, цукру - 60, олії - 70, молока і м'яса - 80%); доступність харчових продуктів (повинно бути забезпечено безперебійне їх надходження в місця реалізації в обсязі, достатньому для задоволення потреб населення, і за прийнятними цінами); зближення середніх рівнів доходів в сільському господарстві та інших видів галузей економіки; вирівнювання індексів цін на сільськогосподарську продукцію і на використовувані в галузі засоби виробництва. На рис. 2. наведена роль аграрного сектору в економіці України.

До адміністративних методів регулювання можна віднести: контроль за дотриманням стандартів на сільськогосподарську продукцію і встановлення квот, митних зборів на імпорт або експорт сільськогосподарської продукції та продовольства з метою захисту вітчизняного виробника і продовольчого ринку; відстеження паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію з метою своєчасного корегування граничних цін; визначення пріоритетних напрямків дотації та інвестицій; переорієнтація органів державного управління аграрним сектором відповідно до формуванням якісно нової його структури, адекватної новим умовам господарювання; розвиток функцій місцевого самоврядування.

В силу ряду причин найбільш розвинений механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору склався в деяких країнах Західної Європи (у Франції, Німеччині, Нідерландах, Скандинавських країнах, Австрії), в Японії, ряді швидко країн Азії та Латинської Америки. Слабкіше розвинений механізм державного регулювання економіки, як не дивно, в США, Канаді, Австралії, де на відміну від Європи не було соціально-економічних потрясінь, аналогічних наслідків Другої світової війни, виникнення табору соціалізму, а потім його розпаду і де приватний капітал мав особливо сильними позиціями.

Проте державного регулювання розвитку аграрного сектору і в цих країнах грає помітну роль, особливо в періоди погіршення кон'юнктури, при високих показниках безробіття і інфляції.

Пріоритет в державному інвестиційному кредитуванні відводиться капітальних вкладеннях в середньо-довгострокову виробничу структуру ферм, землевпорядкування та на соціальні потреби сільської місцевості. У багатьох країнах найбільш пільгове державне інвестиційне кредитування надається молодим сім'ям для облаштування майбутнього фермерського господарства.

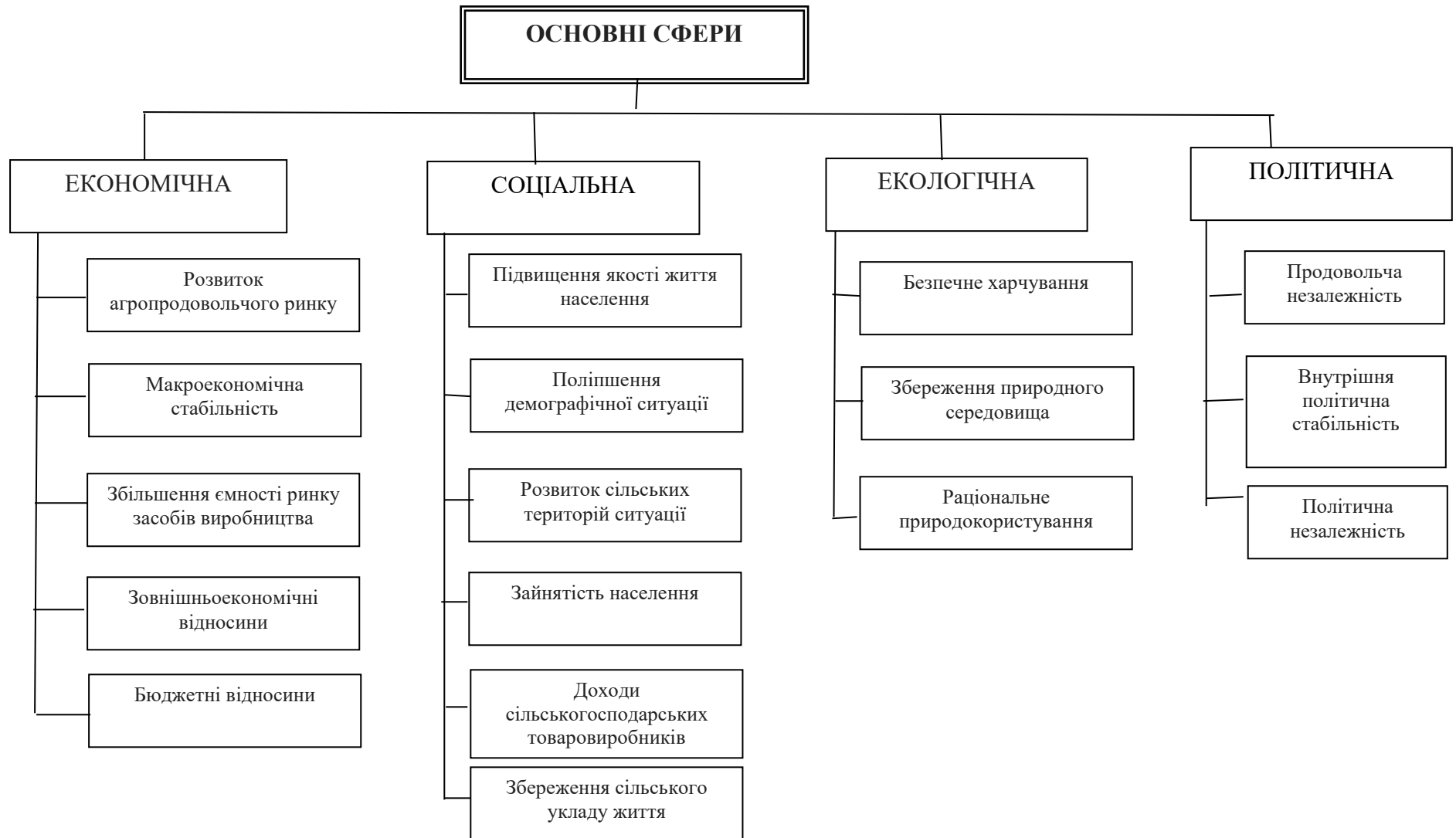

Рис. 2. Роль аграрного сектору в економіці України

У другому розділі – *«Методологічні засади державного регулювання розвитку аграрного сектору України»* – обґрунтовано основні методи та форми державного регулювання розвитку аграрного сектору України; методичний базис формування державного регулювання розвитку аграрного сектору України; методику визначення потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва України.

1. Державне регулювання розвитку аграрного сектору зводиться до наступних основних напрямків впливу з боку держави: ціноутворення, бюджетна та податкова політика, кредитна система, регулювання ринку продуктівстрахування виробничої діяльності, регулювання з соціальної сфери, матеріально-технічного забезпечення. Будучи інструментом перерозподілу, податки покликані гасити виникаючі збої в системі розподілу і стимулювати (або стримувати) людей у розвитку тієї чи іншої форми діяльності. Тому податки виступають найважливішою ланкою фінансової політики держави в сучасних умовах. Головні принципи оподаткування - це рівномірність і визначення. Рівномірність - це єдиний підхід держави до платників податків, з точки зору загальності, єдності правил, а так само рівній мірі збитку, який несе платник податків.

Основним завданням державного регулювання розвитку аграрного сектору при ринкових відносинах є забезпечення таких умов, при яких всі верстви населення, кожна їх окрема група і кожен індивідуум мають можливість для реалізації своїх матеріальних і духовних здібностей на ос нове вільної праці і зростання особистих доходів.

Найважливішим напрямком регулюючого впливу держави на економіку аграрного сектора при переході до ринку є також сфера матеріально-технічного забезпечення і виробничого обслуговування сільськогосподарських підприємств. В умовах відсутності налагодженої системи оптового продажу засобів виробництва, держава зобов'язана взяти на себе посередницьку роль між підприємствами сільськогосподарського машинобудування та іншими галузями, які постачають сільському господарству ресурси, і сільськогосподарськими товаровиробниками.

2. У Земельному кодексі України здійснено систематизацію правових норм, що регулюють порядок надання земельних ділянок з урахуванням останніх змін законодавства, встановлені процедури надання земельних ділянок із земель, що перебувають у державній або муніципальній власності, встановлені права та обов'язки осіб, які не є власниками земельних ділянок, закріплені вичерпний перелік підстав і способів обмеження і припинення прав на землю.

Одним із принципів положень даного Земельного кодексу є те, що земельна ділянка розглядається як основа об'єкта нерухомого майна. Передбачається, що нерухомість (будівлі, споруди, в тому числі і промислового комплексу) відтепер не можна буде приватизувати без знаходяться під нею земельних ділянок, якщо тільки такі ділянки не вилучені з обігу або не

обмежені в обороті. як об'єкт суспільних відносин є одночасно природним ресурсом, нерухомим майном, об'єктом права власності та інших прав. Поряд з правом власності Кодекс передбачає право оренди, довічного, успадкованого володіння, безстрокового користування і обмеженого користування чужою земельною ділянкою, а також безоплатне термінове користування. Таким чином, кожен має право самостійно вибрати найбільш вигідну для форму землеволодіння або землекористування.

Земельним кодексом також визначено суб'єктний склад земельних правовідносин, в який входять громадяни, юридичні особи, Україна, регіони та місцеві органи влади.

Можливо виділення напрямків державного регулювання аграрної сфери з позицій аналізу фінансових потоків в сільському господарстві, де визначальними елементами є: ціни на продукцію і ресурси, державні податки, кредити і відсотки за кредит, доходи, рента, орендна плата, дотації, інвестиції, в т. ч. амортизаційні відрахування, та тощо. При фінансовому підході виділяються: регулювання цін; регулювання доходів; податкове регулювання; регулювання кредиту; регулювання інвестицій та ін.

Слід зазначити, що весь комплекс проблем перехідної економіки, а також досвід країн, які пережили в минулому і знаходяться сьогодні в перехідному стані, дозволяє сформулювати найважливіші принципи державного регулювання аграрного сектора економіки (рис. 3). Серед них на перше місце необхідно поставити принцип аграрного протекціонізму. Навіть країни з розвинутою ринковою економікою та розвиненим сільським господарством досі в тій чи іншій мірі зберігають захист свого агропромислового комплексу від іноземних конкурентів. Крім того, як показує історія, в умовах аграрних криз більшість країн вдавався до аграрного протекціонізму.

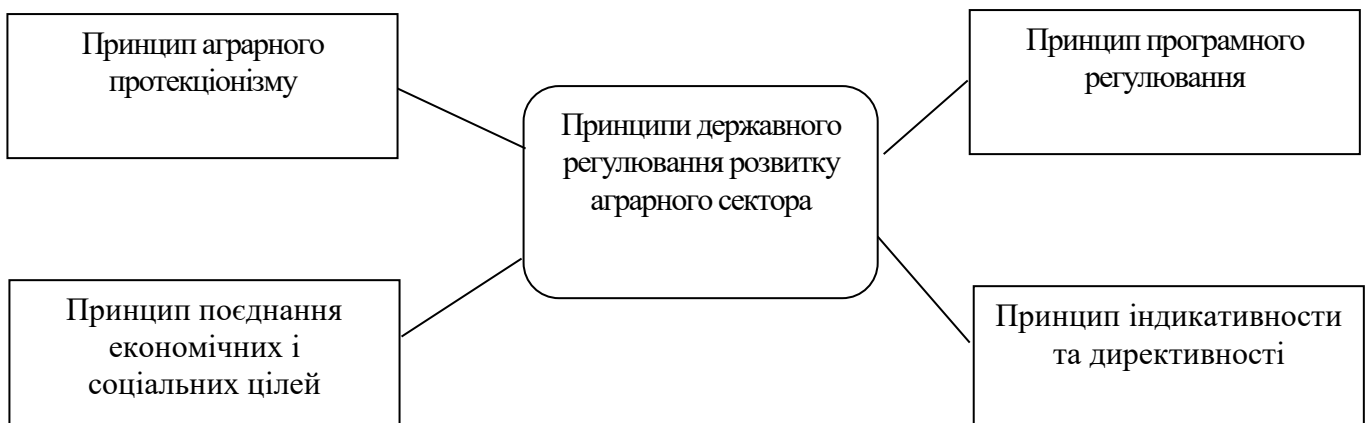

Рис. 3. Принципи державного регулювання розвитку аграрного сектора

Так, при переході від вільноринкової моделі до ринково контрольованої в умовах жорсткого аграрного кризи 30-х років практично всі країни Західної Європи вдалися до встановлення тарифних бар'єрів, а також вжили заходів щодо

підтримки товаровиробників.

При цьому, крім зовнішньоекономічного аспекту, необхідно мати в виду і внутрішньо-економічний аспект протекціонізму - підтримку сільського господарства і захист його від монополії партнерів.

Другим найважливішим принципом державного регулювання, що набуває особливого значення в умовах кризової перехідної економіки, є принцип поєднання економічних і соціальних цілей. Регулювання, що виходить і що орієнтується тільки на рішення економічних задач, заздалегідь приречене на невдачу. Успіх можливий тільки тоді, коли заходи державного регулювання беруть до уваги сформовані ціннісні орієнтації населення, моделі поведінки його різних груп, соціально-психологічні і національні особливості. Даний принцип необхідно враховувати при глибоких соціально економічних перетвореннях. Принцип поєднання економічних і соціальних цілей повинен відігравати значну роль при переході від державної економіки до ринкової.

Станом перехідної економіки властиві нестійкість і схильність до кризи, а також існування елементів різнорідних систем управління. В таких умовах важливо поєднання принципу індикативності та директивності. Аналіз показує, що при переході від військової до мирного, а також від одержавленої до ринкової економіки використання адміністративних і директивних методів щодо велике. Умовою їх дії є сильна директивна влада. Це відноситься до дієвості економічних методів. В цілому ефективність і дієвість регулювання пропорційна силі державної влади. Директивні методи регулювання в умовах перехідної економіки можуть поширюватися на підприємствах державного сектора, а також у випадках необхідності забезпечення державних потреб, при екстрених обставинах.

Іншим важливим принципом державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки є принцип програмного регулювання. Він в значній мірі відображає форму здійснення впливу держави на аграрну сферу. Програми діляться на:

- галузеві, які орієнтовані в першу чергу на рішення проблем окремих галузей сільського господарства;
- товарні - визначають ринкові механізми по відношенню до того чи іншого продукту;
- функціональні - націлені на реалізацію ключових функцій державного регулювання аграрної сфери (інвестиційні, інноваційні, науково-технічні, природоохоронні та тощо);
- міжгалузеві, які регулюють найважливіші макроекономічні пропорції;
- регіональні, в основі яких лежить комплекс заходів по впливу держави на стан сільського господарства окремих регіонів.

При реалізації принципу програмного регулювання необхідно враховувати ряд вимог. По-перше, взаємодоповнюваність механізмів регулювання. Будь-який механізм має свої плюси і мінуси, може впливати різноспрямовано на різні проблеми економіки. По-друге, поєднання добровільності та обов'язковості участі в програмах. Якщо для ринкової економіки властиво переважно добровільне участь в

програмах, то в умовах перехідної економіки принцип обов'язковості може і повинен використовуватися досить широко. В першу чергу це відноситься до підприємств держсектора, до виробників, які мають монопольним становищем на ринку і включеним в відповідний реєстр.

Принцип програмного регулювання нерозривно пов'язаний з цільовою підтримкою державою сільського господарства. Як прямі платежі (субсидії, субвенції, дотації), так і непрямі платежі наводяться в дію в рамках певних програм на певні заходи. Цільове використання коштів є одним з найважливіших умов участі в програмах, і його порушення карається.

В цілому виділяються методи державного регулювання аграрного сектора економіки в залежності від того, на які елементи людської діяльності вони спираються: економічні, фінансові, юридичні, ідеологічні, соціально-психологічні (рис. 4)

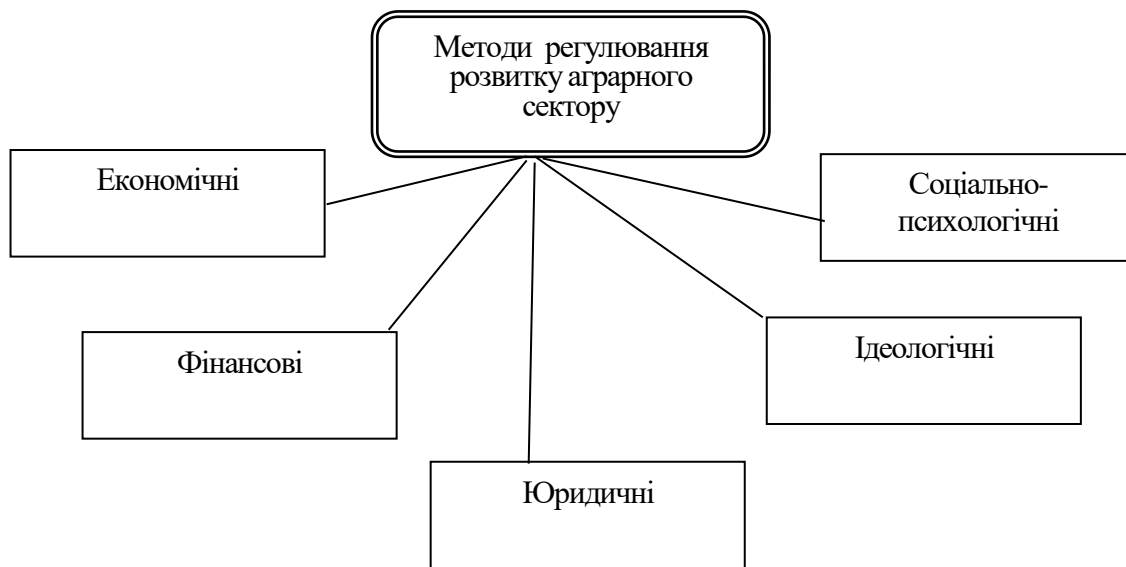

Рис. 4. Методи регулювання розвитку аграрного сектору

Економічні методи спираються на використання різних груп економічних інтересів, юридичні - на силу і авторитет державної влади, ідеологічні - на потребу людини в розумінні своєї суспільної ролі, а також в розумінні соціальних процесів, соціально-психологічні - на психологічну сторону людської діяльності.

На наш погляд, основні особливості методів регулювання аграрної сфери полягають не в непрямому характері впливу (тому що можлива і пряма фіксація обсягів виробництва і цін) і не в об'єкті впливу, а в цільовій орієнтації на розвиток ринкових механізмів, на вирішення всього комплексу проблем в сільському господарстві.

Перераховані вище принципи, форми і методи регулювання знаходять своє відображення в конкретних механізмах державного регулювання агропромислового виробництва.

При цьому слід вказати, що навіть наявні сьогодні ресурси дозволяють

істотно поліпшити механізм державного регулювання аграрного сектора економіки, підвищити ефективність коштів, що виділяються на підтримку сільського господарства і, як наслідок, пом'якшити спад агропромислового виробництва.

3. Пропонується методика планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва, яка ґрунтується на розробці нормативів в субсидування сільськогосподарських організацій, диференційованих з урахуванням економічних умов. Планування бюджетної підтримки на основі нормативів буде сприяє вирівнюванню умов господарювання.

При цьому пропонуються два варіанти розрахунку нормативів потреб у субсидіях для забезпечення розширеного відтворення.

Принципова відмінність варіантів полягає в тому, що в першому випадку ми використовуємо для визначення рівня витрат бюджету на поставку сільського господарства показник «нормативний рівень рентабельності», а в другому - «нормативний рівень окупності витрат на основне виробництво».

В основу першого варіанту покладена методика, розроблена вченими, яка використовує норматив потреби в субсидіях для забезпечення сільськогосподарського відтворення розраховується на 100 га сільгоспугідь. На наш погляд, використання нормативів на одиницю площі «вигідно», перш за все, великим їхнім власникам, а, наприклад, птахо фабрики, свинарські організації залишаються в програті. Далі, беручи за основу розрахунків собівартість реалізованої продукції, ми не враховуємо специфіку сільськогосподарського виробництва, в якому лише частина про продукції є товарною і, отже, виручка від її реалізації повинна покрити всі витрати.

Тому за основу розрахунків ми взяли сільгоспорганізації як самостійні суб'єкти господарювання з сов окупність всіх витрат на виробництво всієї продукції та визначено об'єкти фінансування для забезпечення їх розширеного відтворення, а також доводиться перевага нормативного рівня окупності витрат на основне виробництво перед нормативно рівнем рентабельності.

Також нами пропонується перерозподіляти державну підтримку, надану тим організаціям, які досягнув і нормативних рівнів, забезпечення розширеного відтворення, на користь менш успішних, маючи на меті збереження сільськогосподарського виробництва на даних територіях.

Розрахований нами норматив потреб в субсидіях складається із сум коштів держпідтримки, фактично отриманих сільхозпідприємств області, і додаткової потреби в субсидіях. У першому варіанті додаткова потреба в субсидіях відображає суму коштів, що необхідна сільхозпідприємств для досягнення нормативного рівня рентабельності, рівного 40%, у другому - окупності витрат 130%, при якому вони, на наш погляд, здатні вести розширене відтворення.

У третьому розділі – *«Діагностика сучасного стану механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України»* – здійснено аналіз діючого механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору

України; оцінено використання інструментів державного регулювання розвитку аграрного сектору України; розроблено організаційний механізм розвитку місцевого самоврядування в аграрному секторі України.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється на основі наступних принципів: свободи підприємств агропромислового комплексу в організації сільськогосподарського виробництва; державної поставки сільськогосподарської продукції в розмірі затверджених лімітів; цільового використання коштів окружного бюджету, спрямованих на державну підтримку. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва може здійснюватися за такими основними напрямками: тваринництво, в тому числі оленярство, велика рогата худоба молочного напрямку, свинарство, засоби захисту рослин та інші галузі; збереження і підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення; розвиток ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства; вилов риби та водних біоресурсів у внутрішніх водоймах сільськогосподарськими товаровиробниками; наукове забезпечення діяльності агропромислового комплексу; інші напрямки, які визначаються органами державної влади.

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року передбачає додаткове фінансування заходів спрямованих на підтримку аграрного сектора за рахунок коштів обласних бюджетів і бюджетів місцевої влади. Стратегією також передбачається виділення субсидій на північне оленярство і виробництво м'яса за рахунок коштів окружного бюджету і субсидій на відшкодування частини витрат на сплату відсотків по кредитах на розвиток малих форм господарювання за рахунок коштів окружного і федерального бюджетів. Захід в рамках Стратегії з придбання племінних тварин і обладнання для тваринництва на умовах лізингу буде фінансуватися тільки за рахунок коштів державного бюджету.

Велике значення для ефективного функціонування ринкового господарства має правове забезпечення реалізації його принципів. В якості найважливіших напрямків правового забезпечення виступають: по-перше, створення відповідної нормативно-правової бази для підтримки основних умов функціонування ринкового господарства (економічної свободи і цінової конкуренції); по-друге, визначення та забезпечення «правил гри» між суб'єктами ринкових відносин. На державі лежить відповідальність за створення загальноприйнятих законів і правил, що регулюють економічну систему. Діюча в даний час в цілому на території України законодавча база в сфері розвитку сільського господарства та регулювання земельних відносин потребує вдосконалення.

У зв'язку з реалізацією пріоритетної національної «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки» і Проект Закону про розвиток сільського господарства та сільських територій в 2017 - 2022 рр. (інтегральне село)», основним напрямком фінансової політики України стало субсидування процентних ставок по кредитах, здійснення державної підтримки за основними напрямками сільськогосподарського

виробництва, а також розвитку сільських територій (рис. 5).

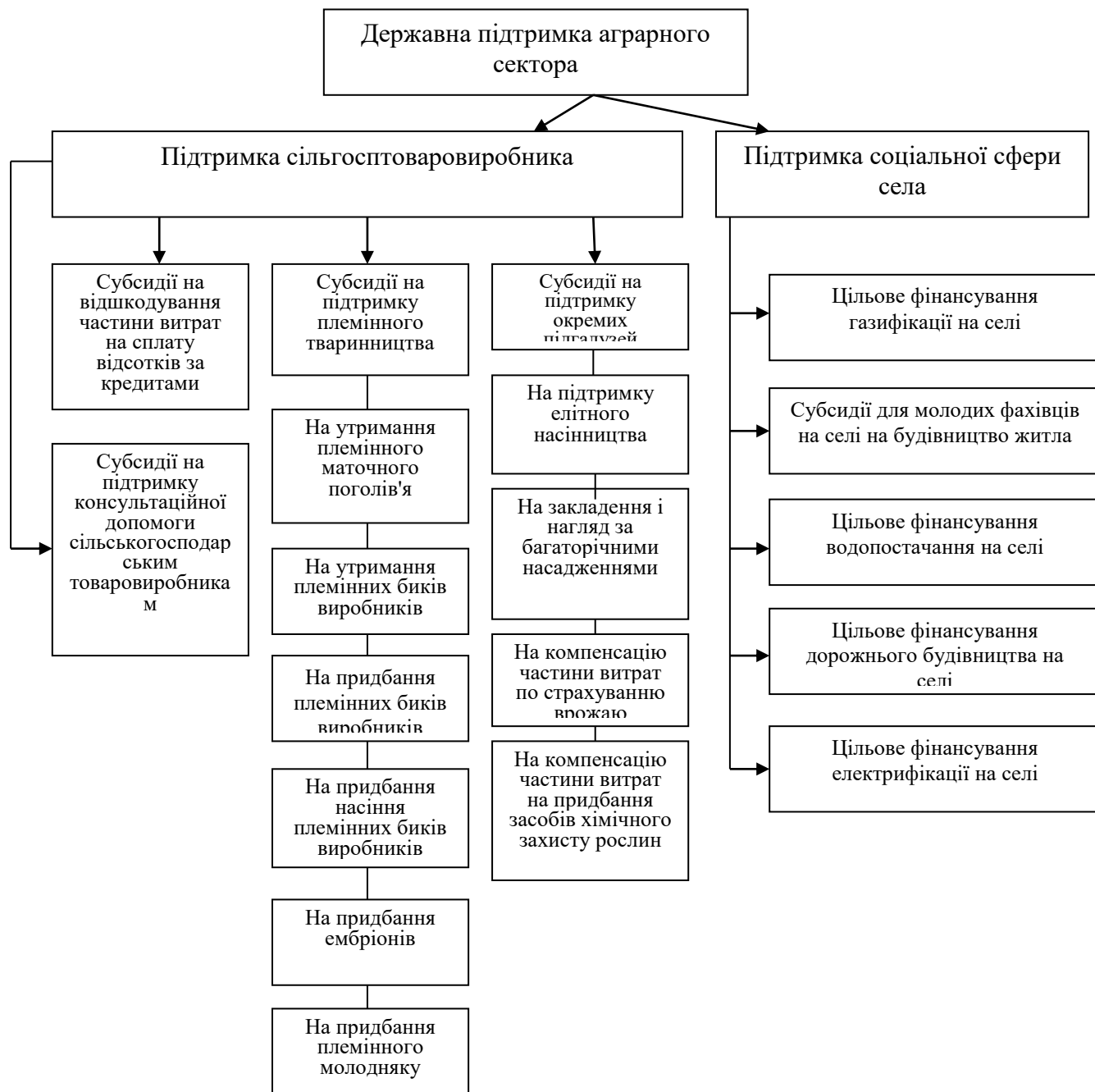

Рис.5. Основні інструменти державної підтримки аграрного сектора України, які фінансуються з бюджету

Запропоновано до заходів загальноекономічного характеру віднести заходи, орієнтовані на зміцнення економіки сільських товаровиробників і відновлення цінового паритету між продукцією сільського господарства і продукцією інших галузей економіки, формування різноманіття форм власності і господарювання в аграрному секторі, створення умов для посилення зацікавленості працівників у кінцевих результатах праці, вільне підприємництво, захист вітчизняних товаровиробників від зовнішньої експансії сільськогосподарської продукції і продовольства, підвищення сприйнятливості агропромислового виробництва до

досягнень науки і техніки, розвиток ринкової інфраструктури і соціальної сфери на селі.

На першому етапі подолання депресивного характеру виробництва і споживання найважливішим чинником стає посилення державного регулювання аграрної сфери, кінцевою метою якого має бути стабільне виробництво сільськогосподарської товарної продукції, засноване на високопродуктивних технологіях, реалізація її за економічно обґрунтованими цінами, що забезпечує самоокупність виробництва. Слід враховувати, що вирішення питань ефективного економічного регулювання неможливо проводити в окремо взятому регіоні, вона може тільки брати участь в єдиному комплексі реформ, що проводяться в країні.

Соціально-економічного розвитку сільських територій сприяють і такі напрямки діяльності місцевих адміністрацій, як сприяння підприємницьким структурам у встановленні ділових зв'язків з іншими територіальними районами та регіонами, тимчасове стимулювання виробництва продукції і послуг, необхідних для населення території, створення фондів мікрокредитування населення. Поряд з наданням кредитів, кооператив надає допомогу сільським жителям в складанні бізнес-планів, надає їм нескладні технології виробництва продукції, консультує з питань організації виробництва та реалізації продукції.

На наш погляд, інноваційна політика повинна формуватися на рівні територіального утворення з урахуванням наявного інноваційного потенціалу та вбудовуватися в стратегію і програми комплексного соціально-економічного розвитку відповідної території. В цьому випадку суб'єктом інноваційної діяльності виступає не окреме підприємство або група підприємств, а територіальне утворення в цілому. Такий підхід необхідний для реального поступального розвитку територіальних утворень. Він передбачає не тільки ефективне використання наявних на території ресурсів, а й активне застосування інновацій у всіх сферах життєдіяльності, підвищуючи тим самим якість послуг, що надаються і покращуючи умови проживання місцевого населення.

В даний час розвиток інноваційних процесів йде, в основному, стихійно. Інноваційна політика, орієнтована на довгостроковий період, в територіальних утвореннях відсутній. На нашу думку, причина такого становища криється в недосконалості законодавства з цих питань і недостатню зацікавленість місцевої влади у розвитку територій через слабку опрацьованості міжбюджетних відносин.

У четвертому розділі – *«Стратегічні напрями формування механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України»* – сформовано концептуальні підходи до формування державного регулювання розвитку аграрного сектору України; розроблено інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору України; сформовано організаційно-інституційний механізм державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору України.

Зазначається, що пріоритетність розвитку аграрної сфери щодо інших галузей економіки обумовлено такими об'єктивними обставинами: попит на продукцію сільського господарства нееластичний; в короткостроковому періоді

структурні цикли економіки, погодні умови роблять значний вплив на врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин.

Важливе місце в числі об'єктивних передумов переходу аграрної сфери до сталого розвитку займають національні, етнічні особливості українського сільського способу життя, особлива, в силу просторово-територіальної специфіки, роль села в соціальному і економічному житті українського суспільства. Переважна більшість поселень України виникли як сільськогосподарські, що багато в чому визначило менталітет і культурно-моральні традиції народу України. Збереження сільськогосподарської зайнятості, таким чином, є найважливішою умовою збереження культури і самобутності країни.

Зазначається, що сільськогосподарське виробництво здійснюється під впливом системи зовнішніх умов і внутрішніх чинників, сукупність яких визначає його ефективність, тенденції і динаміку розвитку. При цьому процес глобалізації світогосподарських зв'язків розглядається в доступній для огляду перспективі як одне з визначальних зовнішніх умов функціонування аграрної сфери будь-якої країни, в тому числі і України. Внутрішні чинники, і, перш за все, менеджмент підприємств аграрного сектору і використовувані технології, повинні наближатися до світових стандартів.

Щоб ринковий механізм функціонував ефективно, необхідні певні умови і структури, пов'язані з економічним, соціальним і політичним відносинам. В економічному відношенні першим необхідною умовою функціонування ринкової економіки змішаного типу є повна самостійність і незалежність підприємств, що діють на ринку, в поєднанні з їх економічною відповідальністю. Тільки за цієї умови в поведінці господарських суб'єктів можуть з'явитися ті мотиви, які забезпечують дійсність ринкового механізму.

Друга умова є те, що ринкова економіка це економіка договору, угод між рівноправними партнерами, розвиненої мережі горизонтальних зв'язків, що спираються на ринкову інфраструктуру.

Третьою необхідною умовою ринку є вільні ціни. Свобода ціноутворення в ринковій економіці - прописна істина. Інакше не можна задіяти механізм саморегулювання і забезпечити збалансованість народного господарства.

Четвертою умовою функціонування ринку є вільна конкуренція. Конкуренція вимагає поєднання економічних, технологічних і соціальних передумов. На ринку кожного виду товарів має бути достатня кількість продавців і покупців. За західними оцінками, число виробників має бути 8-15 і ніяк не менше 4-5. Ринок вважається монополізованим, якщо 4 найбільші фірми контролюють понад 80% продажів.

П'ятою умовою нормального функціонування ринкового механізму є також стійка фінансова і грошова система. Ринок сам забезпечує збалансованість товарів і грошей в економіці, але робиться це, перш за все, за допомогою вільного ціноутворення. Останнє тільки тоді не буде вести до неприпустимих темпами інфляції, коли в господарській системі передбачені дієві інструменти обмеження державних витрат і грошової маси.

Шоста умова означає те, що ефективність ринкового механізму багато в чому залежить від того, наскільки повно економіка охоплена ринковими відносинами. В умовах нашої економіки це означає формування поряд з товарними ринками фінансового ринку і ринку робочої сили. Якщо товарні ринки в країні є, то фінансового ринку і всіх пов'язаних з ним інститутів немає взагалі. Немає і ніякого досвіду в цій сфері.

Сьоме - зовнішньоекономічна діяльність. Величезне значення для формування ринкової економіки в Україні матимуть розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, відкритість національного ринку, його тісний зв'язок зі світовим ринком.

Однак на шляху активізації зовнішньоекономічних зв'язків стоять великі перешкоди, перш за все, слабкий розвиток експортної бази, важкий стан платіжного балансу, що не конвертованість національної валюти. Необхідно перш за все домогтися внутрішньої конвертованості. Для цього потрібно як мінімум вирішити проблеми ціноутворення і фінансового оздоровлення економіки, створити постійно діючий валютний ринок.

Восьме. Особливо слід виділити соціальні та політичні проблеми, пов'язані з формуванням ринкової економіки.

З метою виконання викладених рекомендацій і формування системи вбудованих інститутів, покликаної забезпечити стійке фінансове становище сільськогосподарських товаровиробників, на наш погляд, слід, перш за все, чітко позначити нижні межі коливання цін і гарантований обсяг збуту за встановленими мінімально допустимим цінами, шляхом ефективної організації державних закупівельних інтервенцій (рис. 6).

Держава як елемент інституційної структури не може бути пасивним спостерігачем цього процесу, так як це призводить до дестабілізації агро економічної ситуації, як з-за об'єктивних умов перехідного етапу, так і внаслідок суб'єктивних інтересів учасників сфери перерозподілу.

Важливим, на наш погляд, є також надання допомоги починаючим фермерам (в залежності від умов виробництва) і компенсація витрат на укрупнення господарств. Фінансування зазначених заходів державної підтримки аграрного сектору України може бути здійснено за рахунок відволікання частини коштів, що витрачаються в даний час в рамках фінансово-кредитного забезпечення, що має, як показано в попередньому розділі, низький рівень ефективності. Трансформація фінансових потоків сприятиме не тільки зростанню продовольчої стабільності та безпеки регіону, а й оптимізації бюджетних витрат, збільшення віддачі від коштів, вкладених в розвиток аграрного сектору України.

Для здійснення більш ефективних довгострокових інвестицій потрібні гарантії у вигляді права власності на землю. Крім того, часта зміна власників несприятливо позначається на родючості ґрунтів. Однак інтегрування на базі покупки земельних паїв, на наш погляд, також має ряд недоліків. У разі викупу земельного паю, ріллі є об'єктом купівлі-продажу, отже, товаром, який володіє певною ціною.

Рис. 6. Удосконалення організаційно-інституційного механізму проведення державних закупівельних інтервенцій в Україні

Ціна землі переноситься на вартість кінцевої продукції і стимулює її зростання. В результаті скорочуються можливості збуту продукції і швидкого виходу на оптимальний масштаб виробництва, збільшується термін окупності вкладень, що, безумовно, має негативну оцінку з позиції інвестора.

У п'ятому розділі – «Напрями вдосконалення інструментарію використання механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України» – розвинуто підходи до формування державної аграрної політики України; розроблено напрями інтенсифікації бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України; сформовано модель реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

В аграрній сфері дуже важливим є стратегічне планування соціально-економічного розвитку сільських місцевих утворень, яке може служити головним інструментом забезпечення сталого розвитку сільських територій, при цьому стратегічний план повинен грати роль організуючого документа,

націленого на забезпечення конкурентності територій. На жаль, поки такий план розглядається найчастіше як короткий документ презентаційного характеру, що містить систему заходів і проектів, спрямованих на створення умов для реалізації пріоритетних функцій об'єкта планування. На ділі ж стратегічний план розвитку сільських місцевих утворень міг би забезпечувати не тільки презентацію території для інвесторів, але і грати організуючу роль, що виражається, на нашу думку, в таких аспектах: 1) головний напрям, що дозволяє концентрувати увагу на проблемах району (сільського поселення) і їх рішеннях; 2) дати можливість керівникам і фахівцям постійно коригувати цілі, завдання розвитку сільської території, оцінюючи сильні і слабкі сторони, загрози і можливості, і на цій базі формувати нові проекти і програми розвитку; 3) сприяти виробленню у керівників якостей стратегічного менеджера, який вміє організовувати рух до кінцевої мети шляхом закріплення за ними певного напрямку соціально-економічного розвитку.

Розроблена модель згідно з термінологією теорії моделювання віднесена нами до класу концептуальних, що мають структурно функціональний характер. У моделі запропоновано розглядати два блоки - блок розробки і блок реалізації публічної аграрної політики (табл. 1), при цьому передбачена оцінка ступеня досягнення результату в плані вдосконалення суб'єкта та об'єкта управління.

Таблиця 1

Концептуальна модель використання технологій державного регулювання розвитку для підвищення ефективності державної аграрної політики

РОЗРОБКА ПУБЛІЧНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ			
ПЕРШИЙ БЛОК			
1	2		
Вид політики	Суб'єкт управління .	Об'єкт управління	Основні публічні документи
Загальний політичний курс	Держава Еліта Громадянське суспільство	Соціальні групи і спільності, їх інтереси	Доктрини, стратегії, концепції
Державна економічна політика	Уряд України (Міністерство економічного розвитку та торгівлі України), Бізнес-спільнота Науково-експертне співтовариство Некомерційні громадські організації та інші	Соціально економічна система країни і її підсистеми (виробництво, інфраструктура, соціальна сфера та тощо)	Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" (діюча затверджена в 2015 р)
Державна аграрна політика	Уряд України (Міністерство аграрної політики та продовольства України), Бізнес-спільнота Науково-експертне співтовариство Некомерційні громадські організації та інші	Аграрна сфера економіки, її підсистеми (сільхозвиробництво, сільська інфраструктура, соціальна сфера та тощо)	Потрібно прийняття стратегії розвитку з горизонтом 10-20 років, яка забезпечує консенсус всіх зацікавлених сторін («стейкхолдерів») шляхом застосування технологій публічного управління (Форсайт, «дорожнє картування» і ін.)

ДРУГИЙ БЛОК	РЕАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ		
1	2		
Суб'єкт і об'єкт управління	Технології публічного управління	Очікуваний результат	Оцінка ступеня досягнення результату
Суб'єкт управління (Органи публічного управління аграрною сферою економіки)	Адміністративна регламентація Антикорупційні заходи Бюджетування за результатами Інформаційна відкритість Комунікаційна технологія «Політичні мережі» Громадський (цивільний) контроль Звітність органів влади перед населенням Громадський моніторинг Відповідальність публічної влади Публічні послуги Зв'язки з громадськістю Створення іміджу органів публічної влади і службовців Соціальні технології «прозорий бюджет», «гранти» Стиль управління Стратегічне планування «Електронний уряд»	Якісне поліпшення суб'єкта управління	Оцінка здійснюється відповідно з індексами міжнародних організацій (відкритість сайтів, довіру до публічної влади, якість державного управління і т.п.) Потрібна розробка методик, розрахованих на специфіку українських органів управління
Об'єкт управління (аграрна сфера економіки)	Державно-приватне партнерство Державні закупівлі і поставки Інформаційно консультативна система Кооперація форм господарювання	Якісне поліпшення об'єкта управління	Необхідна розробка економіко-математичних моделей розвитку аграрної сфери для кожного регіону України, заснованих на офіційних даних Державної служби статистики України
Суб'єкт і об'єкт управління	Сервісне адміністрування Управління за результатами Контроль Інформаційно комунікаційні технології	Якісне поліпшення суб'єкта й об'єкта управління	Здійснюється відповідно з індексами міжнародних організацій (відкритість сайтів, довіру до публічної влади, якість державного управління і т.п.) Потрібна розробка методик, розрахованих на специфіку українських органів управління

Діюча система державної підтримки та регулювання агропромислового виробництва, спрямована на фінансування збитків як економічно обґрунтованих, так і від неефективного господарювання. Реалізація аграрної політики регіону на базі такої системи, не сприяє мотивуванню сільськогосподарських підприємств до досягнення прогресивних результатів у виробництві та реалізації аграрної продукції і лише сприяє підтримки поточного виробничого процесу. Для подолання кризових явищ, що відбуваються в громадському секторі сільського господарства регіону необхідно розробити якісно іншу систему державного регулювання аграрного виробництва. Дана система повинна базуватися на регіональній інтегрованій корпоративній структурі і включати в себе механізми, спрямовані на стимулювання сільськогосподарських підприємств до дій сприяє виходу сільського господарства регіону з економічної кризи.

Нами пропонується механізм вдосконалення системи державного регулювання розвитку аграрного сектору регіону представити у вигляді схеми, який повинен включати: механізм субсидування поголів'я скота; механізм субсидування кінцевої корпоративної ціни продукції агропромислового виробництва.

Запропонований механізм передбачає по етапне взаємодія учасників корпорації, компанії, що управляє регіональної інтегрованої корпоративної структури з департаментом з розвитку аграрного сектору адміністрації регіону (уповноважений орган). Створення відповідного інституційного середовища в державному регулюванні розвитку аграрної сфери в контексті суб'єктно-об'єктних відносин в кінцевому підсумку повинно забезпечити розробку і реалізацію ефективної державної аграрної політики, здатної забезпечити якісне перетворення суб'єкта публічного управління органів державної влади і місцевого самоврядування та об'єкта управління - аграрної сфери економіки. Державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики. Причому, втручання держави у цілій низці напрямів має вирішальне значення в створенні відповідних економічних умов для ефективного функціонування аграрного сектору і суміжних з ним галузей народного господарства.

Досягнення реформування безпосереднього об'єкта управління - аграрної сфери економіки - і підйом його на якісно новий рівень розвитку може бути здійснений, на думку автора, шляхом активного розвитку технологій публічного управління, що включають державно-приватне партнерство (ДПП), кооперацію форм господарювання, державні закупівлі та постачання, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-консультаційну службу. Під їх впливом за допомогою спеціальних інструментів перетворюються окремі підсистеми (ланки, компоненти) аграрної сфери економіки - сільськогосподарське виробництво, сільська інфраструктура, сфера інвестицій, соціальна сфера (рис. 7).

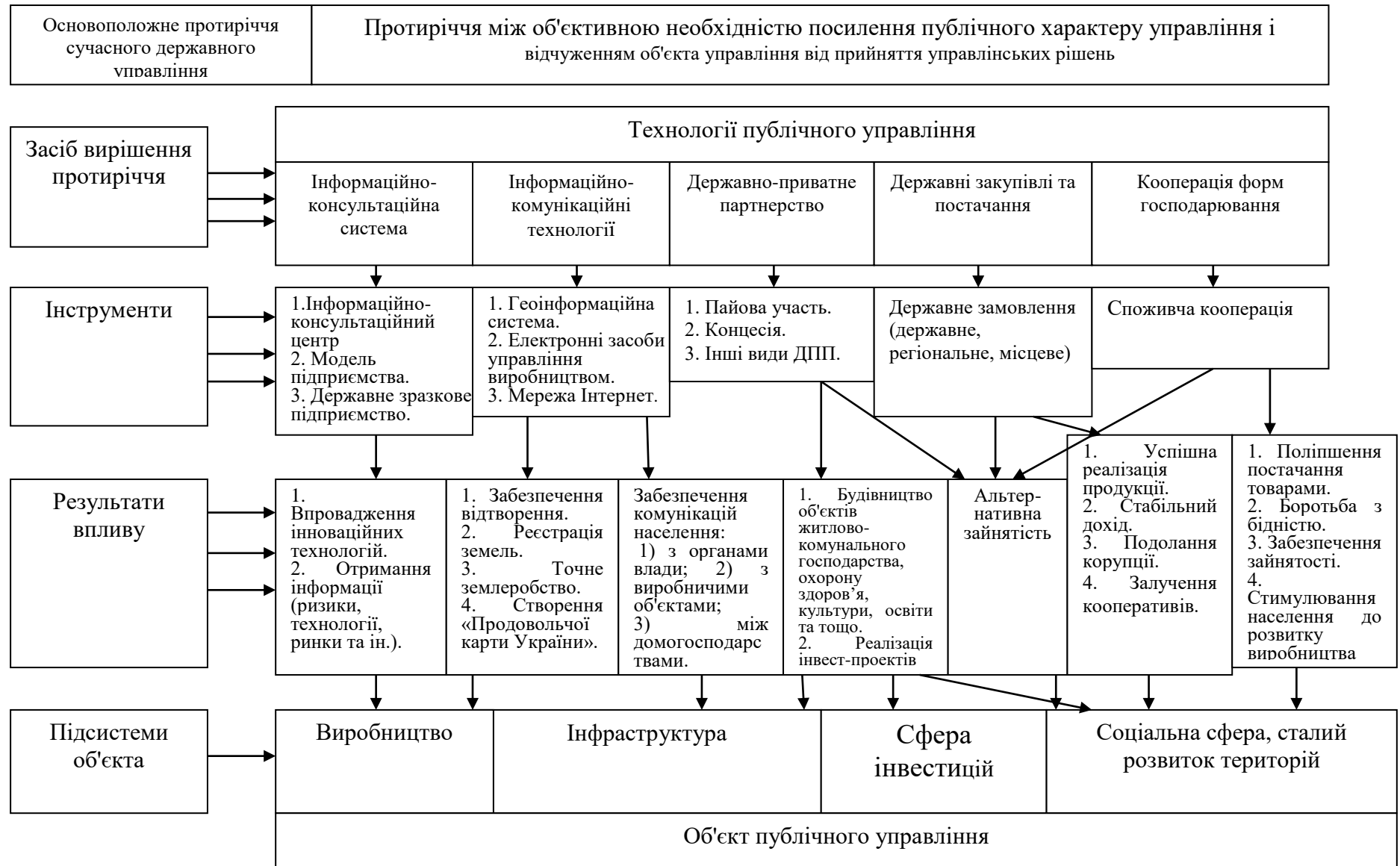

Рис. 7. Технологія публічного управління розвитку аграрного сектору України

Перспективи використання запропонованих технологій державного регулювання розвитку аграрною сферою як об'єкта управління, які повинні якісно перетворювати її підсистеми, на нашу думку, полягають в наступному.

Державна підтримка аграрного сектору необхідна через традиційно низьку рентабельність капіталовкладень в аграрну сферу, для вирішення екологічних проблем і підтримки родючості ґрунтів, створення сільської інфраструктури, підтримки соціального балансу між містом і селом. В умовах ринкових відносин важливим напрямком удосконалення державного регулювання аграрного сектора є економічно обґрунтована система ціноутворення на продукцію сільського господарства.

З метою вдосконалення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників нами запропоновано наступні рекомендації: використовувати для будь-яких організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі диференційовану систему платежів до бюджету, що сприяє більш ефективному використанню всіх факторів виробничого діяльності - засобів виробництва, землі і трудових ресурсів, тобто засновану на величині і рівні використання ресурсного потенціалу; скорочення на найближчу перспективу загального рівня платежів сільськогосподарських товаровиробників; звільнення від оподаткування частини прибутку сільськогосподарських, агросервісних і переробних підприємств, що направляються на капітальні вкладення, реконструкцію, технічне переозброєння виробництва, а також на розвиток соціальної сфери; встановлення пільгових ставок податків по продуктам першої необхідності, ряду послуг, для розвитку елітного насінництва та племінного тваринництва.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення важливої наукової проблеми обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробки науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

1. Уточнено поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму. Головними напрямками державного регулювання розвитку аграрного сектора є: регулювання цін і фермерських доходів, кредитування, бюджетне фінансування, регулювання експорту та імпорту, податкове регулювання, стабілізація ринку сільськогосподарських продуктів, регулювання земельних відносин, допомогу господарствам, які перебувають в несприятливих кліматичних умовах, підтримка науково-технічного прогресу, соціальна підтримка фермерів.

2. Державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини. Для забезпечення цього удосконалено класифікаційні ознаки складових елементів державного регулювання розвитку аграрного сектора за рахунок визначення сукупності заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектора.

3. Державне регулювання розвитком аграрного сектору широко застосовується в ряді західних країн, де воно покликане, перш за все, використовуючи економічні та адміністративні методи, стримувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на рівні, що забезпечує відносну стабільність ринкових цін. Узагальнено систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів.

4. Зазначена необхідність створення цілісної системи економічних методів регулювання державою. З цією метою обґрунтовано методичний підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектора: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства.

5. Обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту

сільськогосподарської продукції та продовольства. Забезпечить сталий економічний розвиток сільськогосподарських підприємств, виявленню внутрішніх резервів виробництва, розширенню корпоративних форм взаємовідносин, ліквідації диспаритету цін, вдосконаленню міжгалузевих відносин в аграрному секторі, а також державної підтримки аграрного сектора.

6. Визначено методику планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільськогосподарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських організацій та диференціюванні, за рахунок застосування принципів: перерозподілу ризиків всередині інтеграційної структури (організаційно-господарський механізм), диверсифікація виробництва, зростання реалізації (за рахунок збільшення обсягів випуску продукції), узгодження дій в виробничій та маркетинговій діяльності, механізму залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування регіональної інтегрованої корпоративної структури аграрного сектора.

7. Досліджено методичні положення діагностики стану державного регулювання розвитку аграрного сектора шляхом доповнення оцінки напрямів бюджетних субсидій щодо підтримки розвитку агропромислового виробництва показниками: на підтримку поголів'я тваринництва, на підтримку реалізації продукції агропромислового виробництва, на підтримку виробництва продукції агропромислового виробництва, на підтримку племінної роботи, на підтримку фінансових зобов'язань, що дозволяє визначити пріоритетні напрями за критеріями достатності та своєчасності фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора.

8. В умовах сформованої тенденції прискореного падіння чисельності сільського населення і тривалості його життя, відсутність своєчасних і комплексних заходів з підвищення стійкості розвитку аграрної сфери, тягне за собою збільшення загальнонаціональної демографічної кризи. Обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектора, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій (вплив на цінову ситуацію на ринку сільськогосподарської продукції, стабільність споживчих цін на продовольство, продовольчу безпеку держави), які передбачають захист національних інтересів та врахування необхідності інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору, що дозволить гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку; пріоритетний розвиток виробництва та реалізація експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектора на навколишнє природне середовище.

9. Зазначено, що окремим господарствам, фірмам, фермерським утворенням та іншим формам власності включаючи бізнес і агробізнес, сільському підприємництву вкрай важко в умовах ринкових відносин визначити найбільш вигідні і перспективні економічні напрями своєї

діяльності. У цих умовах тільки держава може і покликана бути тією структурою, що стримує, направляє і стимулює, у зв'язку з чим удосконалено інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності, за рахунок інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання, формування і розвиток інфраструктури ринку, приватизація державної власності, що забезпечить спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з територіальними громадами та агробізнесом.

10. Визначено, що врахування комплексної взаємодії реальних економічних, соціальних, політичних і екологічних процесів, що складає державне регулювання розвитку аграрного сектору, передбачає використання організаційно-інституційного механізму державного ціноутворення на продукцію аграрного сектору. У зв'язку з чим удосконалено організаційно-інституційний механізм державного ціноутворення на продукцію аграрного сектору, за рахунок державних закупівельних інтервенцій: створення біржі з проведення державних закупівельних інтервенцій, розширення переліку найменувань сільгосппродукції, що надходить до державного фонду, коригування системи застави як необхідної умови участі в конкурсі і наступних торгах, що сприятиме державному регулюванню на демократичних засадах та прозорості прийняття рішень.

11. Зазначено, що стратегічні аспекти державної аграрної політики України на регіональному та місцевому рівнях в даний час стає можливим завдяки розвитку процесу децентралізації державної влади, що розширює повноваження регіональних і місцевих властей, і підвищенню рівня самостійності в прийнятті управлінських рішень, що стало наслідком ряду реформ - адміністративної, державної і місцевої служби, місцевого самоврядування. Розвинуто підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління (форсайт, дорожнє картування), за рахунок консолідування зусиль органів державної влади, бізнесу, територіальних громад, що забезпечить: реалізацію пріоритетних аграрних програм, формулювання цільової спрямованості розвитку території, виділення бюджетних коштів за окресленими напрямками.

12. З метою вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону пропонується удосконалити підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Черкаська В.В. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України: теоретичні засади, методологія, механізми управління. Монографія. Київ: ФОП Самченко А.М., 2023. 354 с.

Статті, опубліковані у періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Soloviova, O.; Krasnyak, O.; Cherkaska, V.; Revkova, A. Strategic Development of International Corporate Social Responsibility in Agribusiness. Economics. Ecology. Socium 2022, 6, 51-64. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2022.6.4-5> URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/204> **(Web of Science)** *Особистий внесок: Визначено стратегічний розвиток міжнародної корпоративної соціальної відповідальності в агробізнесі.*

3. Zhovnirchuk, Y., Bondarchuk, N., Cherkaska, V., Terletska, V., Gusiev, V. (2023). Sustainable Development of the Agro-Industrial Complex through Modeling Aspects of Logistics Management. International Journal of Sustainable Development and Planning, 2023, 18(6), pp. 1911-1917. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180627> **(SCOPUS)** *Особистий внесок: Розроблено теоретичні підходи до сталого розвитку агропромислового комплексу через моделювання аспектів управління логістикою*

4. Zhovnirchuk, Y., Cherkaska, V., Inozemtseva, O., Zhuravel, S., Pyzyuk, D. (2023). A planning model for improving personnel competence in pursuit of sustainable development. International Journal of Sustainable Development and Planning, Vol. 18, No. 9, pp. 2959-2965. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180934> **(SCOPUS)** *Особистий внесок: використано модель планування для підвищення компетентності персоналу для досягнення сталого розвитку агропромислового комплексу.*

5. Blyznyuk, A., Kiyanka, I., Ilkiv, O., Cherkaska, V., Berezynskyi, L., & Havrichkov, O. (2023). Negative Factors Influencing the Policy of Public Administration Development of the Agriculture in the Region: The Example of Poland. Journal of the University of Zulia, 15(42), 129-145. <https://doi.org/10.46925//rdluz.42.07> **(Web of Science)** *Особистий внесок: визначено негативні чинники впливу на політику державного управління розвитком сільського господарства регіону.*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

6. Черкаська В.В. Напрями впливу держави на розвиток аграрного сектору. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>

7. Черкаська В.В. Сутність та функції державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2016. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>

8. Черкаська В.В. Принципи та напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>

9. Черкаська В.В. Напрями державного сприяння розвитку та безпеці аграрного підприємництва. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2017. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>

10. Черкаська В.В. Державне регулювання аграрних ризиків з урахуванням аспектів якості. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 13. С. 79-81.

11. Черкаська В.В. Еволюція поглядів на розвиток державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 16 С. 94-97.

12. Черкаська В.В. Формування сучасних умов державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. X. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7) (Серія "Державне управління"). С. 190-196.

13. Черкаська В.В. Роль держави на розвиток аграрного сектору та забезпечення соціальних відносин. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17 С. 90-92.

14. Черкаська В.В. Форми та методи державного регулювання розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 70-73.

15. Черкаська В.В. Нормативно-правові аспекти державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління". Збірник наукових праць. 2018. Випуск 1 (8). С. 212-218.

16. Черкаська В.В. Вплив методів державного регулювання на ефективність ринкових механізмів розвитку країни. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 125-130.

17. Черкаська В.В. Сучасні особливості державного регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. С. 112-115.

18. Черкаська В.В. Формування системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону Державне управління : удосконалення та розвиток. 2018. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/26.pdf

19. Черкаська В.В. Сталий розвиток тваринництва, як складовий елемент

аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 57–59.

20. Черкаска В.В. Критерії сталого розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 6. С. 44–48.

21. Черкаска В.В. Класифікація чинників сталого розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 90–93.

22. Черкаска В.В. Механізми державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектору. Публічне управління та регіональний розвиток. 2019. № 3. ЧНУ імені П.Могили, 2019. С. 178-191.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію

23. Черкаска В.В. Зарубіжний досвід ефективного функціонування розвитку аграрного сектору *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*. 2017. № 5 (41). Р. 60-66.

24. Черкаска В.В. Адаптація системи державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію до вітчизняної практики *News of science and education*. 2017. № 5 (53). Р. 51-59.

25. Черкаска В.В. Впровадження системи фінансування сільського господарства в Україні *Научно-теоретический и практический журнал: Уральский научный вестник (ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ)*. Республика Казахстан: г. Уральск: ЖШС «Уралнауцкнига», 2017. № 4 (164). С. 3-11.

26. Черкаска В.В. Напрями формування аграрної політики *Nauka i studia*. 2017. № 12 (173). Р. 20-27.

27. Черкаска В. В. Сучасні методи державної підтримки розвитку аграрного сектору *Nauka i studia*. 2018. № 1 (181). Р. 35-42.

Тези конференцій

28. Черкаска В.В. Система державного регулювання розвитку аграрного сектору *Materiały XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka: teoria i praktyka 2017»*, Том 2 : *Przemysł: Nauka i studia* S. 13-15.

29. Черкаска В.В. Прямі методи державного регулювання аграрного сектору *Материали за XIII международна научна практична конференція «Новини на научния прогрес 2017»*, Volume 2 : София .«Бял ГРАД-БГ». С. 6-8.

30. Черкаска В.В. Непрямі методи державного регулювання аграрного сектору *Materiály XIII Mezinárodní vědecko praktická konference «Přední vědecké novinky 2017»*, Volume 2 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 13-15.

31. Черкаска В.В. Економічна роль держави в регулювання аграрного сектору *Materials of the XIII International scientific and practical Conference Proceedings of academic science 2017* , August 30 September 7 , 2017 : Sheffield. Science and education LTD P. 38-40.

32. Черкаська В.В. Державна підтримка розвитку аграрного сектору *Materialy XIII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji „Wschodnie partnerstwo 2017»*, Volume 2. Przemysł: Nauka i studia S. 37-39.

33. Черкаська В.В. Цінова політика, як складовий елемент механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору *Materialy XIV Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji „Strategiczne pytania światowej nauki»*, 07 -15 lutego 2018 roku , Volume 2. Przemysł.: Nauka i studia, 2018. С. 54-56.

34. Черкаська В.В. Інструменти державного впливу на розвиток аграрного сектора *Матеріали за XIV міжнародна научна практична конференція, Бъдещите изследвания 2018* , 15-22 февруари 2018 г. Политология. Закон. Икономики. Публичната администрация. : София.« Бял ГРАД-БГ ». С. 43-45.

35. Черкаська В.В. Формування інституціонального середовища аграрного сектору *Materiály XIV Mezinárodní vědecko praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti -2018»*, Volume 5 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 65-67.

36. Черкаська В.В. Перспективи розвитку малих форм підприємництва в аграрному секторі. *Materials of the XIII International scientific and practical Conference Modern scientific potential 2018* , February 28 March 7 , 2018 Political science. Law. Public administration. : Sheffield. Science and education LTD P. 71-73.

37. Черкаська В.В. Державне регулювання функціонування інтегрованих формувань в аграрному секторі. *Матеріали I міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком»*. Харків, 5 березня 2018 р. С. 292-294. URL:

http://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf.

38. Черкаська В.В. Проблеми сталого розвитку аграрного сектору *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 160-162. URL: <http://www.nuczu.edu.ua/img/articles/1467/Tezy-2018.pdf>.*

39. Черкаська В.В. Інтеграційний процес в аграрному секторі України *Європейський вимір реформування публічного управління в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 листопада 2018 року) / за заг. ред. О. І. Пархоменко-Куцевіл. К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2018. С. 121-122.*

40. Черкаська В.В. Підтримка розвитку недержавної освіти в аграрній сфері *Матеріали Міжнар. наук. конф. “Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики”*, 11 квітня 2019 р. К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 С. 294-295.

41. Черкаська В.В. Механізми впливу бюджетних субсидій на розвиток аграрного сектору України Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2019 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 275-276.

АНОТАЦІЯ

Черкаська В.В. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2024.

Дисертація присвячена вирішенню важливої наукової проблеми обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробки науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Уточнено поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури. Державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини.

Систематизовано науково-методичні підходи до бюджетного фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів. Зазначена необхідність створення цілісної системи економічних методів регулювання державою. З цією метою обґрунтовано методичний підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектора: протекціоністську, ринкову, програмну.

Обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи

інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства. Визначено методику планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільськогосподарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських організацій та диференціюванні.

Досліджено методичні положення діагностики стану державного регулювання розвитку аграрного сектору шляхом доповнення оцінки напрямів бюджетних субсидій щодо підтримки розвитку агропромислового виробництва показниками: на підтримку поголів'я тваринництва, на підтримку реалізації продукції агропромислового виробництва, на підтримку виробництва продукції агропромислового виробництва, на підтримку племінної роботи, на підтримку фінансових зобов'язань, що дозволяє визначити пріоритетні напрями за критеріями достатності та своєчасності фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору. В умовах сформованої тенденції прискореного падіння чисельності сільського населення і тривалості його життя, відсутність своєчасних і комплексних заходів з підвищення стійкості розвитку аграрної сфери, тягне за собою збільшення загальнонаціональної демографічної кризи. Обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій.

Визначено, що врахування комплексної взаємодії реальних економічних, соціальних, політичних і екологічних процесів, що складає державне регулювання розвитку аграрного сектору, передбачає використання організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору. Розвинуто підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління. Розроблено принципи до застосування механізму реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора.

Створення сприятливого середовища сучасного програмного забезпечення, формування техніко-технологічної бази є актуальним завданням державного регулювання розвитку аграрного сектора. Розроблено принципи до застосування механізму реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора, а саме: покращення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування аграрних ризиків, формування економічного стимулювання користувача (власника) землі щодо раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення, розвиток біржового ринку, запровадження фінансових та інших інструментів на ринку сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні

контракти), що забезпечить інтенсифікацію бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

З метою вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону пропонується удосконалити підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектору суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування.

Ключові слова: аграрний протекціонізм, державне регулювання, земельні відносини, національна економіка, публічне управління, ринок сільськогосподарських продуктів, розвиток аграрного сектору України.

ANNOTATION

Cherkaska V.V. Mechanisms of state regulation of the development of the agricultural sector of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Sciences in public administration, specialty 25.00.02 - mechanisms of public administration. National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, 2024.

The dissertation is dedicated to solving the important scientific problem of substantiating theoretical and methodological principles, developing scientific and practical recommendations for improving the mechanisms of state regulation of the development of the agricultural sector of Ukraine.

The concept of state regulation of the development of the agrarian sector in the dual unity of the synthesis of the national economy and the agrarian-industrial complex, which, unlike the previously existing ones, has a state influence on the creation of a functional and sectoral direction of the development of social and industrial infrastructure, has been specified. State regulation of the development of the agrarian sector is an interconnected set of economic, organizational, social, legal and political provision by the state of a favorable environment for the formation and development of sustainable reproduction of the entrepreneurial type with the aim of constantly meeting the needs of the country's population in food products and consumer goods produced from agricultural raw materials.

Systematized scientific and methodological approaches to budgetary financing of the development of the agricultural sector, which, unlike others, are based on the use of economic and administrative methods, at the expense of state financial and credit assistance (preferential terms of lending, taxation, budget financing), which will allow control over the volume of production, quality of products, state of natural resources. The necessity of creating a complete system of economic methods of state regulation is indicated. For this purpose, a methodical approach to the construction of

an effective system of state regulation of the development of the agrarian sector is justified, which synthesizes three forms of state regulation of the development of the agrarian sector: protectionist, market, and programmatic.

The methodological principles of building an effective system of state regulation of the development of the agrarian sector based on the balancing of state and public regulation of the agrarian sector, taking into account institutional and land transformations based on the principles of regulation of: production, the social sphere of the village, relations with the environment, which will ensure state regulation of: domestic demand, domestic supply, export, import of agricultural products and food. The method of planning by state bodies of the need for budgetary support of agricultural production is defined, which, unlike others, is based on the norms of subsidizing agricultural organizations and differentiation.

Methodical provisions for diagnosing the state of state regulation of the development of the agrarian sector were studied by supplementing the assessment of the directions of budget subsidies to support the development of agro-industrial production with indicators: to support livestock, to support the sale of agro-industrial products, to support the production of agro-industrial products, to support breeding work, to support of financial obligations, which allows determining priority areas based on the criteria of sufficiency and timeliness of financial support for the development of the agrarian sector. In the conditions of the established trend of accelerated decline in the number of the rural population and its life expectancy, the lack of timely and comprehensive measures to increase the sustainability of the development of the agrarian sphere entails an increase in the nationwide demographic crisis. The conceptual directions of the state regulation of the development of the agrarian sector, which contain approaches to the implementation of state agrarian interventions, are substantiated.

It was determined that taking into account the complex interaction of real economic, social, political and environmental processes, which constitutes the state control of the development of the agrarian sector, involves the use of the organizational and institutional mechanism of state price formation for the products of the agrarian sector. An approach to the formation of the state agrarian policy of Ukraine has been developed, which, unlike the previously existing one, is based on subject-object management relations with the use of public management technologies. The principles for the implementation of the implementation mechanism of the state regulation of the development of the agrarian sector have been developed.

The creation of a favorable environment for modern software, the formation of a technical and technological base is an urgent task of state regulation of the development of the agrarian sector. The principles for the implementation of the mechanism for the implementation of the state regulation of the development of the agricultural sector have been developed, namely: the improvement of the system of credit provision, as well as the development of state support for the insurance of agrarian risks, the formation of economic incentives for the user (owner) of land

regarding the rational use and protection of agricultural land, the development of the stock market, introduction of financial and other instruments on the market of agricultural products (agricultural receipts, futures and forward contracts), which will ensure the intensification of budgetary support for state regulation of the development of the agricultural sector of Ukraine.

In order to improve the system of state regulation of agro-industrial production in the region, it is proposed to improve approaches to the formation of a model for the implementation of state regulation of the development of the agrarian sector, the subjects of which are the state, agribusiness, territorial community, financial institutions (banks, insurance and leasing companies), due to integration processes, which will ensure rational placement and specialization of agricultural production, improvement of intra-farm production relations, selection of profitable channels for the sale of products, formation of a state-commercial insurance system.

Key words: agrarian protectionism, state regulation, land relations, national economy, public administration, market of agricultural products, development of the agricultural sector of Ukraine.